

Miten huoltoriidoissa käsitellään vanhemman tekemää väkivaltaa?

Teija Hautanen

Tasa-arvotiedon keskus Minna, THL

teija.hautanen@thl.fi

Luennon kulku

- Huolto- ja tapaamiskäytännöt huolen kohteena Suomessa - liittyen vanhempien eroon (ei lastensuojelu nyt kyseessä)
- Lapsenhuoltolain periaatteet ja väkivalta
- Väkivalta ongelmana huoltoriidoissa
- Erotilanne väkivaltariskinä
- Parisuhdeväkivalta ja lapset
- ”Väkivalta ja huoltoriidat” väitöskirjatutkimuksen keskeiset tulokset
- Käytäntöjen ja lainsäädännön kehittäminen

Huolto- ja tapaamiskäytännöt huolten miinakenttänä

- **Lapsipoliittinen huoli:** toteutuuko lapsen etu ja kuka siitä vastaa? Osataanko lasta kuulla? Unohtavatko riitelevät vanhemmat kiistan seuraukset lapsille, ja sivuuttavatko myös viranomaiset lasten tilanteen? Vuoroasuminen?
- **Tasa-arvopoliittinen huoli:** ajatus isien vanhemmuuden vähättelystä sosiaalitoimessa ja oikeudessa, puhe äideistä vieraannuttajina, ajatus että äidit tekaisevat väkivaltaväitteitä ja viranomaiset uskovat heitä

-
- **Maahanmuuttopoliittinen huoli:** lapsikaappaukset ulkomaille/ulkomailta Suomeen, monikulttuuriset huoltoriidat, eri maiden oikeudelliset käytännöt ja perhekulttuurien eroavuudet ihmetyttävät ja arveluttavat, ihmisten yksityinen perhe-elämä niveltyy osaksi kansainvälistä politiikkaa ja Suomen kansainvälisiä suhteita
 - **Huoli väkivallasta:** nyt uusin näkökulma (aiemmin marginaalinen) perhesurmien yhteydessä nostettu esiin vanhempien ero ja huoltoriidat, 8-vuotiaan tytön kuoleman myötä myös kysymys isän saamasta huoltajuudesta

Lapsen etu lapsenhuoltolaissa (8.4.1983/361) erotilanteita ajatellen

- Vanhempien sovinnollisuus lapsen asioiden suhteen: sosiaalitoimella merkittävä rooli
- Molempien vanhempien vanhemmuuden jatkuminen eron jälkeen: yhteishuolto, tapaamisoikeus
- Lapsen mielipide selvitettävä riitatilanteessa, mutta ei selvää ikärajaa, milloin lapsen mielipiteen pitää vaikuttaa (Tpl:ssa kuitenkin 12 vuotta)

Viranomaisten roolit

- Sosiaalityöntekijöillä ei päätösvaltaa, auttavat vanhempia neuvotteluissa, vahvistavat sopimuksia ja tekevät oikeustapauksissa olosuhdeselvitykset
- Valtaosa eroavista vanhemmista sopii: sosiaalityöllä ammattilaisilla isoin rooli huolto- ja tapaamiskäytännöissä
- Tuomareilla päätösvalta oikeuteen menneissä tapauksissa, tunnustelevat myös sovintoa oikeusproessin aikana

Kurituskielto ja turvallisuuden vaatimus lapsenhuoltolaissa

”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. ... Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö ... Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti.”

(1. pykälä)

Lapsenhuoltolain periaatteet ristiriidassa keskenään?

Läheisten suhteiden turvaaminen, molempien vanhempien vanhemmuuden jatkumisen ja sovinnollisuuden periaatteet

VS

Turvallisuuden ja hyvinvoinnin vaatimus

Väkivallan lisäksi vastaava ristiriita on myös tilanteissa joissa kyse vanhempien vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista. (Vrt. lastensuojelu jossa usein vastakkain perhe-elämän suoja ja lapsen hyvinvointi.)

Väkivalta ongelmana huolto- ja tapaamiskäytännöissä

- Sopimisen ongelmat: neuvotteluprosessi voi lisätä väkivallan riskiä, tasapuolinen neuvottelutilanne vaikea saavuttaa
- Yhteishuolto toimii huonosti kun väkivaltatausta: mahdollinen väylä häirinnän, painostuksen ja kontrolloinnin jatkamiselle
- Tapaamisten riskit: väkivalta voi jatkua joko lapsia tai toista vanhempaa kohtaan, psyykkiset riskit lapsille
- Ratkaisuja: yksinhuolto, tapaamisten valvonta, tapaamisten evääminen

-
- Huoltoriita voi olla osa väkivallan jatkumoa, ex-puolison rankaisua ja taloudellista vahingoittamista
 - Väkivalta voi olla lapsikaappausten taustatekijä
 - Väkivallan ja väkivaltanäytön arvioinnin vaikeus
 - Miten kuulla lasten väkivaltakokemuksia?
 - Suomalaiset ja kansainväliset tutkimukset: huoltoriitaoikeudenkäynneissä väkivaltaa voidaan sivuuttaa, tieto siitä ei aina kulkeudu oikeuteen saakka tai sitä ei kirjata oikeudenkäyntiasiakirjoihin
 - Ei valtakunnallista ohjeistusta sosiaalityöntekijöille ja tuomareille

Erotilanne on väkivaltariski

Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012, THL ja SM:

- Erotilanne yksi perhesurmien ja muiden oman lapsen surmien taustatekijä
- Miesten tekemissä surmissa erottui malli, jossa mies kosti vaimolle, joka oli eronnut tai puhunut erosta. Tapauksista osassa väkivallan uhka oli tullut viranomaisten tietoon mutta sitä ei oltu otettu vakavasti
- Naisten tekemät surmat: usein taustalla riita huollosta, tapaamiset eivät onnistu ja ovat vallankäytön väline. Motiivina uupuminen kiistaan, toivottomuus ja kiusattuna olemisen tunne
- Selvityksessä suosituksia huolto- ja tapaamiskäytäntöjen kehittämiseksi

Henkirikoskatsaus 2010:

Kansainvälisten tutkimusten mukaan naisen riski tulla surmatuksi parisuhteessa on erityisen suuri suhteen päättyessä (Browne et al. 1999). Näin näyttäisi olevan myös Suomessa, vuosina 2003–2009 parisuhdetappokuolleisuus eroamassa olevilla tai vastaeronneilla aisilla oli ainakin kymmenkertainen verrattuna parisuhteessa elävien naisten kuolleisuuteen. Toisaalta on syytä huomioida, että vaikka riski selvästi kasvoikin erotilanteessa, oli se kuitenkin suhteellisen pieni: ajanjaksolla 0,1 promillea avio- tai avoliiton päättäneistä naisista päätyi kumppaninsa surmaamaksi.

Parisuhdeväkivalta ja lapset

- Raskaus ei suojaa parisuhdeväkivallalta, joka voi myös alkaa raskausaikana
- Mitä enemmän parisuhdevältaa sitä enemmän myös suoraan lapsiin kohdistuvaa
- Parisuhdeväkivalta traumatisoi lapsia
- Väkivaltaiset isät autoritäärisempiä ja kontrolloivampia kuin muut isät, eivät usein näe että parisuhdeväkivalta vaikuttaisi lapsiin
- Parisuhdeväkivalta on rasite uhrin omalle vanhemmuudelle

Väitöskirjatyö: Väkivalta ja huoltoriidat

- sosiaalipolitiikan väitöskirja, verkossa löytyy esim. Lindan kautta, <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8192-5.pdf>
- Työn tavoite: selvittää, miten huoltoriidan viranomaiset käsittelevät vanhempien väkivaltaista käyttäytymistä ja miten se vaikuttaa huoltoriitojen lopputuloksiin
- Aineisto: 158 huoltoriidan oikeudenkäyntiasiakirjoja v. 2001-2003 (3 käräjäoikeutta, 4 hovioikeutta), kaikissa väitteitä parisuhdeväkivallasta, lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tai lapsen seks. hyväksikäytöstä

Väkivaltaväitteiden jakautuminen

- Isä väkivaltainen: 88 tapausta
- Isä ja äiti väkivaltaisia: 36 tapausta
- Äiti väkivaltainen: 23 tapausta
- Lisäksi väitteitä lapsen seks. hyväksikäytöstä ja uusien kumppaneiden väkivallasta
- Yhteensä tapauksia 158 aineistossa

Millaista väkivaltaa/väkivaltaväitteitä?

- Isien vv: 60 % tapauksista erilaista kirjallista näyttöä ja muuta viranomaistietoa, parisuhdeväkivaltaa eniten väkivaltakuvausten mukaan
- Äitien vv: 30 % tapauksista erilaista kirjallista näyttöä ja muuta viranomaistietoa, yhtä paljon kuvauksia parisuhdeväkivallasta ja lapsiin kohdistuvasta
- Aineiston vakavin väkivalta isien tekemää parisuhdeväkivaltaa
- Kun kuvaus äidin väkivaltaisuudesta samassa tapauksessa usein myös väite isän väkivaltaisuudesta, isät taas mainitaan useammin ainoaksi väkivallan tekijäksi

Tutkimustuloksia

- Oikeuteen menneissä huoltoriidoissa kymmenissä prosenteissa (20-60 %) tuodaan esiin väkivaltakysymys
- Oikeusprosessin aikana merkittävä osa tapauksista perutaan tai sovitaan, osa sopimuksista hyvin ongelmallisia ja väkivallan tekijän vaatimusten mukaisia
- Yhteishuoltoja ja tavallisia tapaamisia määrätään huolimatta esiin tuodusta väkivallasta – vaikka olisi väkivaltatuomioitakin näyttönä, lapsi voidaan myös määrätä asumaan väkivaltaisesti käyttäytyneen vanhemman luokse

Tutkimustuloksia, jatkoa

- Oikeudenkäyntiasiakirjoissa väkivalta usein katoaa tai siitä kirjoitetaan ympäröivästi ja täsmentymättömästi, tämä koskee sekä tuomareiden perusteluja että olosuhdeselvityksiä
- Oikeuden perusteluista puolesta ei oteta väkivaltaväitteisiin kantaa
- Osassa tapauksia väkivallan kerrotaan vaikuttavan, osassa taas tapahtuneen väkivallan vaikutus päätökselle evätään
- Isien ja äitien mahdollisen väkivallan käsittelyssä paljon yhtäläisyyksiä, esim. väkivaltaa voidaan sivuuttaa samoilla argumenteilla

Yhteenveto tuloksista

- Väkivallan arviointi huoltoriidoissa on epäsystemaattista. Se on osin myös väkivaltaa vähättelevää ja sivuuttavaa. Tämä koskee sekä parisuhdeväkivaltaa että lapsiin kohdistuva väkivaltaa.
- Toisaalta aineistossa on myös tapauksia, joissa väkivaltaa arvioidaan huolella ja todeksi todettu väkivalta vaikuttaa lopputulokseen.

Tuomarit: Väkivalta vaikuttaa, koska

- Se on osoitus vanhempien huonoista väleistä
- Äiti pelkää isää
- Tapaamiset ovat riski lapsille
- Se aiheuttaa lapsille pelkoa tai vihaa

Tuomarit: Väkivalta ei vaikuta, koska

- Se ei ole kohdistunut lapseen
- Se on osa mennyttä aikaa
- Se on vanhempien parisuhdeasia
- Se on lievää tai vaaratonta
- Uhkaukset eivät merkitse todellista vaaraa

Käytäntöjen kehittäminen

- Väkivallan tunnustaminen ongelmaksi ja ammatillisen väkivaltaorientaation pohdinta
- lasten aseman tunnistaminen parisuhdeväkivallalle altistujina ja lasten kuulemisen kehittäminen
- arvioimisen systematisointi, tekojen ja seurausten järjestelmällinen arviointi
- kohti tarkempaa väkivallan kirjaamista: kuka kertoo väkivallasta, mahdolliset teot, tekijät ja uhrin esiin
- Sosiaalitoimi voi olosuhdeselvitystä varten hankkia lisätietoa väkivallasta muilta tahoilta ja kartoittaa oma-aloitteisesti väkivaltatiedon lähteitä

Käytäntöjen kehittäminen perhesurmaselvityksen mukaan

- Koulutusta mm. tuomareille, lastenvalvojille ja olosuhdeselvitysten tekijöille parisuhdeväkivallasta ja turvallisuusriskien arvioinnista
- Luotava sosiaalityöntekijöille (lastenvalvojille) selkeä toimintamalli väkivallan tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja puuttumiseen
- Lastensuojelun toimintavelvoitteen tarkennus tilanteissa, joissa epäily lastensuojelun tarpeesta liittyy huoltoriitaan
- Sosiaalihuollon uudistuvaan lainsäädäntöön kunnille velvollisuus järjestää tukea ja valvontaa lapsen ja vanhemman tapaamisiin

Perheoikeuden, lastensuojelun ja rikosoikeuden koordinaatio

- monissa tapauksia samaan aikaan käynnissä oikeusprosesseja eri oikeudenaloilla - miten voisi yhtenäistää?
- erilliset prosessit, huono tiedonkulku ja ristiriitainen toiminta?
- Moniammatillisen riskinarvioinnin kehittäminen huoltoriidoissa valtakunnallisesti

Lainsäädännön kehittämisen kansainvälisiä esimerkkejä

Ruotsi, vanhempainkaari (Föräldrabalken) 2006:

- Lapsille aiheutuvat riskit pitää ottaa huomioon aina, kun tehdään päätöstä huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeuden toteuttamisesta.
- Aiemmin laissa painotettiin enemmän läheisten suhteiden säilymistä molempiin vanhempiin, mutta muutoksen myötä lapsia koskevien riskien arviointi nousi vähintään yhtä tärkeäksi.
- Lakitekstissä sanotaan, että lapsen edun harkinnassa pitää huomio kiinnittää siihen riskiin, että lapsi tai joku muu perheessä joutuu väkivallan kohteeksi.

USA:

- Eri osavaltioiden lainsäädännössä 1990-luvulta alkaen mainintoja, että perhesuhteissa tapahtuva väkivalta on mahdollista ottaa huomioon tai että se on pakko huomioida huoltajuudesta päätettäessä.
- Myös tapaamisten rajoittamista koskevia määräyksiä on kirjattu lakeihin.
- Riittäväksi määritellyn väkivaltanäytön määrä vaihtelee osavaltioittain.

Uusi-Seelanti: Lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan tai parisuhdeväkivaltaan syyllistyneelle vanhemmalle ei saa määrätä huoltajuutta tai valvomattomia tapaamisia, ennen kuin turvallisuuskysymystä on arvioitu seuraavien kriteerien avulla (The Guardianship Act Section 16B, ref. Jaffe ym. 2003, 76–78; kriteeristön suomennus T.H):

- lapsiin kohdistuvan väkivallan ja/tai parisuhdeväkivallan luonne ja vakavuus
- väkivallasta kulunut aika ja väkivaltaisten tekojen tiheys
- väkivallan jatkumisen todennäköisyys
- väkivallan lapsille aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset haitat
- toisen vanhemman näkemys lapsen turvallisuudesta
- lapsen toiveet (riippuen lapsen iästä ja kypsyystasosta)
- väkivaltaisen osapuolen pyrkimykset oman väkivaltaisuuden ehkäisemiseksi

Kirjallisuutta

- Eriksson, Maria ym. (2008) Barns röster om våld. Att tolka och förstå. Malmö: Gleerups.
- Hautanen, Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Tampere: Tampere University Press. Verkossa: <http://acta.uta.fi/teos.php?id=11354>
- Holt, Stephanie & Buckley, Helen & Whelan, Sathbh (2008) The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse and neglect* 32(8), 797–810.
- Jaffe, Peter G. & Johnston, Janet R. & Crooks, Claire V. & Bala, Nicholas (2008) Custody Disputes Involving allegations of Domestic Violence: Towards a Differentiated Approach to Parenting Plans. *Family Court Review*, 46(3), 500–522.
- Kernic, Mary A. & Monary-Ernsdorf, Daphne J. & Koepsell, Jennifer K. & Holt, Victoria L. (2005) Children in the Crossfire. *Child Custody Determinations Among Couples With A History of Intimate Partner Violence*. *Violence Against Women*, 11(8), 991–1021.
- Kurki-Suonio, Kirsti (2000a) Joint Custody as an Interpretation of the Best Interest of the Child in Critical and Comparative Perspective. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 14(3), 183–205.
- Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista 2003-2012, THL ja sisäasiainministeriö, linkki pdf-versioon tällä sivulla: <http://www.intermin.fi/julkaisu/352012>